

Коста Милутиновић

СРБИ КАТОЛИЦИ И СВЕТОЈЕРОНИМСКО ПИТАЊЕ

Стародревни завод св. Јеронима у Риму, основан још средином XV века, пролазио је кроз разне фазе у току свога историјског развоја и мењао своје називе (Славенски завод св. Јеронима, Илирски завод св. Јеронима, Илирски дом славенских апостола Ђирила и Методија итд.) све док није, 1. VIII 1901, папским бреветом »Slavorum gentem« претворен у »Collegium Hieronymianum pro Croatica gente«. На основу тога, у овај завод имају приступа само они свештеници римокатоличке вероисповести који су синови »gentis croaticae«. Ова одлука изазвала је незадовољство у круговима Срба католика у свима југословенским земљама. Полемишући са загребачком Хрватском, главним органом Странке права,¹ уводничар Задарског *Српског гласа* је упозорио да она „полази са криве премисе да су све оне земље, које су заступане у том колегију, хрватске и да синови тих земаља морају ео ipso да буду Хрвати (ваљда зато јер су католичке вјере!)“. Уводничар *Српског гласа* констатује:

„Ми познајемо лијепу киту католичких свећеника, који су Срби, станују у родом су из споменутих земаља а њихове су квалификације најбоље. Али — по новој установи — за њих нема мјеста у Светојеронимском заводу, и то из сасвим простог разлога, јер су — Срби!“²

Анализирајући незадовољство Срба преуређеним и прекрштеним јеронимским заводом, уводничар *Српског гласа* овим ар-

¹ *Срби и Светојеронимски завод*, Хрватска, бр. 192, 1901.

² *Срби и Светојеронимски завод*, Српски глас, 29. VIII 1901.

гументима покушава да оспори умесност изнесених тврђења правашког органа:

„Худе је среће била Hrvatska кад је то нерасположење код Срба довела у свезу са ‚вјерском мржњом‘. Тај моменат искључен већ и тиме што је данас у цијелом Српству завладао пространи либерализам у вјерском погледу, те видимо да Србин православне вјере грли једнаком топлотом осјећаја сваког брата Србина, без обзира је ли он католичке или мухамеданске вјере“.³

У папском бревету *Slavorum gentem*, између осталог, убројен је у хрватски народ и онај део католика у Црногорском приморју који је потпадао под Барску арцибискупију. То је изазвало велико незадовољство и у Црној Гори, о чему сведочи, уз остало, и уводни чланак Лазара Томановића, у коме се изричито каже:

*„Ми бисмо тој одлуци Свете Столице могли доскочити, шиљући наше католичке клирике за више обривање на другу страну, пошто их у Црној Гори нема хрватског рода и језика, што је услов уживања тог завода; али не можемо допустити да се једним тако свечаним актом једне највише црквене власти уноси туђа политика у наш народ и у нашу државу. Осим тога, Барска Арцибискупија носи наслов Примаса Србије (*Primas Serbiae*) из најстаријег доба српске државне самосталности (...). Али сада поменути папски бреве, служећи политици која је узела противничко становиште према народу српском и ономе, када је у Србији Света Столица установила достојанство Примаса Србије, на крају крајева инволвира у себи укидање тога достојанства. А то не може допустити Црна Гора, којој припада то достојанство...“⁴*

У једном делу српске штампе покушало се да се доношење ватиканске одлуке о припадности Светојеронимског завода припише Ђаковачком бискупу Штросмајеру. Тако, на пример, један од уводничара *Српског гласа* — вероватно из клерикалне фракције далматинског епископа Никодима Милаша — категорички је тврдио:

„Или није још и данас тај Штросмајер на челу оне хрватске ордије, која се је фанатички ставила у службу Ватикану сврхом и намјером, да подрије темеље народној цркви српској и да је тотално уништи? Ко управља римском пропагандом у српскијем земљама и чија је она, Хрватима толико мила, девиза: све за вјеру и за домовину? Чији дух провијава и кроз овај скорашњи папински бреве? Штросмајеров!“⁵

³ Ibid. 29. VII 1901.

⁴ Глас Црногорца, бр. 36, 1901.

⁵ „Штросмајеров народ“, Српски глас, 3. X 1901.

Ова тврђења не одговарају историјској истини. Инспиратор и иницијатор папине одлуке није био Штросмајер, који је био пријатељски расположен према Црној Гори и Србима католицима, него сарајевски надбискуп Јосип Штадлер, главни емисар и организатор римске пропаганде у јужнословенским земљама.

Црна Гора упутила је у Ватикан посебно изасланство, барског арцибискупа Шима Милиновића и министра правде Луја Војновића, Србина католика, да уложе протест против неправде нанесене Црној Гори, барском арцибискупу и католицима у Црногорском приморју, и да замоле папу да се та погрешка исправи. Војновић је истовремено упућен и као ванредни посланик Црне Горе код Ватикана. Папа је изасланство љубазно примио и обећао да ће се поступити према израженим жељама.⁶ Већ после неколико дана Ватикан је објавио ово званично саопштење:

*„Црногорско изасланство у питању светојеронимског завода свршило је ванредно успјешно свој посао. Була Slavorum gentem неће бити укинута, али ће бити дотјерана према захтјевима Црне Горе. Кнезу Војновићу нарочито је речено да се нипошто није хтјело вријеђати католичке Србе, већ да се ради о погрешки, што је учинило лице, коме је ствар била повјерена, назвавши погрешно све југословенске католике Хрватима“.*⁷

Поводом специјалне мисије Луја Војновића и Шима Милиновића у Ватикану страна штампа писала је на разне начине о сукобу између папске курије и Кнежевине Црне Горе и дала им широк публицитет у европским релацијама. Римски дописник швајцарског дневника Journal de Genève подигао је крајичак завесе са политичке позадине овога сукоба, који је имао своје сложене компоненте, све дотле недовољно познате:

„Кнез Црне Горе, у име католика своје Кнежевине, који припадају српској националности, хтео је да коригује нетачну квалификацију у папиној були, и мисија, коју је он послао у Рим, није имала други задатак, него да издејствује прераду познате буле Slavorum gentem. Ватикан је у том смислу већ учинио један уступак и предлаже да се новој були стави наслов: Pro Croatica gente et Serbis catholicis dioceseos Antivari. Црна Гора пристаје на такву редукацију под условом да се у дотичној були призна барском надбискупу титула примаса свију Срба католика, primas totius regni Serbiae'. Но том се додатку оштро противи Беч, а већ је лако погодити из којих разлога (...) Кад

⁶ Црна Гора и Ватикан, Српски глас, 28. XI 1901.

⁷ Светојеронимски завод и Срби, Српски глас, 6. XII 1901. Према свима индицијама изгледа да је дотично лице, које је намерно починило ову погрешку, надбискуп Штадлер.

би Ватикан признао барском католичком архиепископу титулу примаса за читаво српство, аустроугарска влада страхује да се у том факту не сагледа афирмација политичких претензија Црне Горе, које се супротстављају аспирацијама Аустрије, која би хтела да протежира династију Обреновића. Ето како се дешава да због обичног наслова једне папинске буле настају толике противречности и толика такмичења национално-политичке природе“.⁸

Римски дописник листа Journal de Genève износи, у истом допису, и ову карактеристичну појединост:

„Конте Војновић, посланик Кнеза Николе предао је ових дана кардиналну Рамполију формални ултиматум са две солуције: или да Света Столица задовољи захтевима Црне Горе, или ће кнез Никола прекинути са њом сваки однос и сматрати као да конкордат од 1887. године уопште није ни склопљен“.

Римски дописник швајцарског листа озбиљно упозорава Ватикан да добро размисли пре доношења коначне одлуке:

„Црна Гора, истина, не заузима много простора на европској географској карти, али јој њене везе с Русијом и Италијом и њен морални престиж који на Балкану ужива, дају такову снагу и обезбеђују такав утицај на источне и европске проблеме, да би било неразумно потцењивати је. Стога држим да ће у Ватикану два пута размислити пре него што се реше на прелом са Црном Гором“.⁹

Најзад, после дугих преговора и саветовања, Ватикан је попустио пред одлучним захтевима Црне Горе: 8. III 1902. представник Ватикана, кардинал Марио Рампола, и посланик Црне Горе, Лујо Војновић, потписали су споразум, којим је: прво, укинут назив »pro croatica gente« и замењен називом »Collegium Hieronymianum Illyricorum . . . pro Slavis meridionalibus«; друго, барском архиепископу потврђена је титула »Primas Serbiae«; треће, одобрено је учење српског језика и ћирилице. Поздрављајући остварени споразум, чланкописац *Српског гласа* истиче:

„Кад се узме на око значај ових одредаба, те повуче паралела између њих пријашњег ријешења, онда се тек може најбоље просудити колика је сатисфакција овим дана истини, правди и историји. Али оне одредбе имају за нас Србе особиту вриједност с тога, што се њима и пред моћним ватиканским форумом јавно манифестира српско име. . .“¹⁰

Споразум између Ватикана и Црне Горе изазвао је незадовољство у једном делу хрватске јавности, у оном конзервативном и клерикалном, чији је био главни представник сарајевски надбискуп Јосип Штадлер, о коме је клерикална штампа писала

⁸ Journal de Genève, 15. II 1902.

⁹ Ibid. 15. II 1902.

¹⁰ Ватикан и Српство, Српски глас, 20. III 1902.

у суперлативима. Чланкописац *Српског гласа* Србин Марко Цар овако је коментарисао његово држање после решења светојеронимског питања:

„А имају га рашта и славити! Та, за Бога, он се једини нађе јунак на мегдану', да се тркне до Рима и ту, пред лицем Св. Оца, на устук разним дипломатским акцијама, заузме за праведну' хрватску ствар (. . .) Ватикан је браминском равнодушношћу поновио ону стару: *Non possuntis*. . .“¹¹

Уводничар *Гласа Црногорца*, Лазар Томановић, поздрављајући постигнути споразум између Ватикана и Црне Горе, апелује на Хрвате овим аргументима:

„Ми смо увјерени да ће и наша браћа Хрвати, у овом часу без разлога озлојеђени, убрзо увидјети да у нашем успјеху нема побјеђених. Нема побјеђених, на нема ни побједитеља. Побједитељ је само народна мисао, која је природно заступана била од независне српске државе на општу југословенску корист“.¹²

Својим протестом у Ватикану због решења Светојеронимског питања Штадлер се замерио не само папској курији него и мађарској владајућој класи, о чему сведочи, између осталог, и један чланак у полузваничном органу мађарске краљевске владе, у коме се каже:

„Многи хвале личне и свештеничке врлине овог црквеног великодостојника, али је извесно да је он починио више политичког зла на Балканском полуострву и изазвао више верске нетрпеливости у Босни, него што су то урадили највећи непријатељи Аустро-Угарске“.¹³

Побијајући Штадлерово тврђење да је и јужна Далмација била саставни део Хрватске, чланкописац *Pester Lloyd* констатује:

„Поучни, полемични тон, којим се служи Штадлер, мора да се тешко прима у Ватикану, нарочито када се он налази у неопростивом незнању о одређеним етнографским и историјским чињеницама. Јер — да само важније споменемо — јужна Далмација од Неретве није никада припадала хрватским земљама. . .“¹⁴

Чланкописац *Pester Lloyd* осврнуо се и на Штадлерове опомене и претње упућене Бечу и Риму:

„Исто тако недостојан је онај тон претње, којим говори др Штадлер о могућности прелаза католичких Хрвата на Православље. Овај је исти човек, као папски легат *'de propaganda fide'* за читаво Балканско полуострво, до данас високо ценио своју делатност и своје успехе у Риму. Или, зар та делатност заиста стоји на тако slabим темељима; до разлика хоће ли се Светојеро-

¹¹ М. Цар, *Штадлер*, Српски глас, 17. IV 1902.

¹² Л. Томановић, *Наш споразум са Св. Столицом*, *Глас Црногорца*, 10. IV 1902.

¹³ *Stadler, Pester Lloyd* 14. IV 1902.

¹⁴ *Ibid.* 14. IV 1902.

нимски завод звати 'хрватски' или 'илирски', збиља може неколико хиљада католика одвести у — православље?!"¹⁵

Иако су Штадлерове претње биле више упућене Ватикану и Бечу, а тек у другом реду мађарској владајућој класи, ипак је полузванични пештански лист сматрао за своју дужност да опомене босанског надбискупа да је читањем лекција највишим форумима прешао дозвољене границе и прекорачио своју компетенцију.

На пленарној седници аустријских делегација, 6. V 1902, делегат Далмације Анте Вуковић покренуо је питање Светојеронимског завода и том приликом, на индиректан начин, пружио подршку надбискупу Штадлеру. Између осталог Вуковић је рекао:

„Надбискуп Штадлер је осјећајима Хрвата дао израза пред пријестолом папе, и не би требало да му се у зло приписује, што се је за свој народ заузео. Иза надбискупа Штадлера стоји читав хрватски народ“.¹⁶

На овај приговор делегата Вуковића реаговао је, у име аустријске владе, министар спољних послова гроф Агенор Голубовски овим речима:

*„Ако делегат Вуковић даје израза мишљењу да је промјена назива завода извршена из анимозности према хрватском народу, ако се он идентификује са исказима једног познатог црквеног великодостојника, од кога би требало само ријечи мира и слоге, али који се је дао завести до изјаве, да је ова измјена назива завода само зато што су угарска влада, заједничка влада и аустро-угарска дипломатија испуњени непријатељским осјећањима према Хрватима, онда је то тврђење самовољна клевета...“*¹⁷

Коментаришући овај дијалог између Вуковића и Голуховског, Марко Цар пише:

„Разумије се да ми немамо ништа против тога да се спољна политика грофа Голуховског најоштрије критикује, нарочито кад је у питању његова политика према Славенима, али нам није свеједно кад један хрватски политичар у делегацијама нема ништа друго да каже, но да је српска држава ступила у службу балканских аспирација Италије, да савјетује аустријску дипломатију као, не смије стати пред капијом Турске која се распада т. ј. да треба продирати даље на Балкан, и да хвали једнога Штадлера“.¹⁸

Овај значајан уводник Марка Цара прештампан је, у целини или у изводу, у многим југословенским листовима и про-

¹⁵ Ibid. 14. IV 1902.

¹⁶ М. Цар, Голуховски и Штадлер, Српски глас, 15. V 1902.

¹⁷ Ibid. 15. V 1902.

¹⁸ Ibid. 15.V 1902.

праћен разноврсним коментарима, већ према њиховим политичким одређењима. То показује да је он продро у срж ствари и покренуо читав низ питања, која изазивају на размишљање и дискусију. У једном делу хрватске штампе упозорена је јавност да је овакво решење светојеронимског питања издејствовао својом дипломатском вештином Лујо Војновић. Због тога су га клеракални и конзервативни листови оштро нападали. Ультрамонтанци су на бечком двору још увек имали јакога утицаја и они су успели да приволе цара да ускрати Војновићу дозволу да може и даље службовати у Црној Гори. То је, на крају, присилило Војновића да поднесе оставку на министарски положај. Италијански новинар В. Мантегаца, у једном допису са Цетиња, подигао је крајичак завесе са политичке позадине његове оставке:

„У том је питању аустријска дипломација била потпуно потучена од црногорског представника, којег је, разуме се, помагало руско посланство. Грофу Војновићу је, као Дубровчанину и аустријском поданику, да би могао остати у служби стране државе, у Црној Гори, било потребно да му се обнови посебна дозвола, као што му је до тада чињено. Али је аустријска влада морала да даде сатисфакцију Хрватима, и зато Војновићу, после његове мисије у Риму, више није обновљена дозвола и он је морао да одступи са свога положаја“¹⁹

За све време трајања већања и решавања Светојеронимског питања највише интересовања за даљу судбину овог стародревног завода показали су, сасвим разумљиво, сами Срби католици у Боки Которској, Дубровнику и Далмацији, јер се ово њих непосредно тицало. Дописници из Рима јављали су разне контрадикторне вести, од утешних па све до песимистичких, које су уносиле немир и узрјуаност у јавност и стварале нарочиту психозу неизвесности и страха. Од југословенских листова онога времена доносио је релативно највише написа и вести *Дубровник*, главни орган Срба католика на Приморју. Од ових текстова посебно су били запажени уводни чланци Антуна Фабриса, уредника *Дубровника* и једнога од водећих политичких представника приморских Срба католика. У једноме од ових уводника Фабрис је писао:

„Светојеронимски спор трајао је пунијех седам мјесеца. Оволико трајање његово показује, да то не бијаше чиста вјерско-црквена ствар, већ да се је под плаштом вјере и цркве скривао народни шовинизам и непријатељска струја против слободе и самоопредјељења српскога народа на Балкану (...). Против таквога недјела беше једнодушно устало цјелокупно српско јавно мнијење пламенијем просвједима; тому се је просвједу затим придружила и дипломација Црне Горе, потпомогнута владом

¹⁹ Corriere della Sera, Nr. 274, 1903.

братске Србије, да код св. Столице извојшти не само задовољштину већ и право српском имену и српском народу на Светојеронимски завод“.²⁰

У истом уводнику Антун Фабрис одаје заслужено признање изасланицима Црне Горе у Ватикану, министру правде Лују Војновићу и барском арцибискупу Шимуну Милиновићу, на уложеним напорима и постигнутим резултатима:

„Ми се од срца радујемо потпуноме успијеху Црне Горе, и честитамо њезинијем изасланицима, што су знали и умјели до побједи довести српско начело: башка вјера, башка народност, те пред лицем цијеле Европе посвједочити, да Српство није конфесија већ народност, као свака друга на Западу“.²¹

Светојеронимско питање било је једно крупно и сложено питање, на чије су решавање утицали многи фактори било у позитивном било у негативном правцу. Истовремено и међунационално и међуверско питање, оно је пролазило кроз разне фазе у своме историјском развоју, али је на крају ипак понајправилније решено у смислу задовољавања праведних захтева приморских Срба католика, за које се свесрдно заузимала не само Црна Гора, преко својих посебних изасланика, него и Србија и Русија дипломатским путем. Из тих чињеница јасно излази да Светојеронимско питање, по своме стварном значају, није било само црногорско питање, него истовремено и упоредо један шири и далекосежнији јужнословенски и општесловенски проблем.

²⁰ Dubrovnik, 13. III 1902.

²¹ Ibid. 13. III 1902.